

Intertekstualnost i metatekstualnost u djelu "Alias Grace" Margaret Atwood

Blažević, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:709380>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Katarina Blažević

**Intertekstualnost i metatekstualnost u djelu
„Alias Grace“ Margaret Atwood**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Katarina Blažević

Matični broj:
0009073488

Intertekstualnost i metatekstualnost u djelu „Alias
Grace“ Margaret Atwood

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc., Dejan Durić

Rijeka, 15. rujna 2018.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Intertekstualnost i metatekstualnost u djelu „Alias Grace“ Margaret Atwood* izradio/la samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Dejana Durića.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

Katarina Blažević

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. O tekstualnosti	3
2.1. Tekst i intertekst	6
2.2. Tekst i metatekst	11
3. Margaret Atwood – bitna figura feminističke književnosti	13
4. O djelu „Alias Grace“	17
5. Intertekstualnost u djelu „Alias Grace“	20
6. Metatekstualnost u djelu „Alias Grace“	29
7. Zaključak	32
Sažetak i ključne riječi	34
Literatura	35

1. Uvod

Tijekom razvoja postmoderne književnosti dolazi do javljanja novih postupaka u stvaranju teksta kojima se autori suprotstavljaju tradiciji. Među njima je metatekstualnost, ali i intertekstualnost koja je prisutna i u djelima prije postmodernizma, ali je tek u ovome razdoblju razvijena kao pojam. Proučavanje intertekstualnosti i metatekstualnosti pridonosi boljem razumijevanju problematike teksta koja je bitna preokupacija postmoderne književnosti. Autori se počinju zanimati za strukturu napisanoga teksta, istinitost događaja te različite perspektive. U feminističkoj književnosti Margaret Atwood proučavamo povijest iz perspektive žene, a ona često u svojim djelima aludira na neke prošle tekstove i tako stvara intertekstualne poveznice. Metatekstualnost koristi kako bi propitala pisanje i istinitost povijesti, u ovome slučaju događaj Grace Marks.

Tijekom prvoga dijela završnoga rada teorijski ćemo analizirati pojmove tekstualnosti, interteksta i metateksta. Kao polazište za analizu pojma tekstualnosti uzet ćemo članak Rolanda Barthesa „Od djela do teksta“ u kojemu autor objašnjava razliku teksta i djela kako navedeno poimaju strukturalisti. Zatim ćemo u prvome potpoglavlju analizirati pojam intertekstualnosti. Za početak ćemo objasniti povijesni razvoj tog pojma i navesti definicije Julie Kristeve, začetnice intertekstualnosti, kao i nekih drugih književnih teoretičara. Pomoću djela „Teorija citatnosti“ Dubravke Oraić Tolić objasniti ćemo podjelu intertekstualnosti, a njezin članak „Autoreferencijalnost kao metatekst i kao ontotekst“ koristiti ćemo tijekom analiziranja drugoga potpoglavlja, onoga o metatekstualnosti.

U drugome dijelu ćemo početi s opisom života i književnog stvaralaštva Margaret Atwood, jedne od najznačajnijih postmodernističkih feminističkih književnica. Kao polazište poslužiti će nam članak Heidi Slettedahl Macpherson u kojemu se ona usredotočila na život Margaret Atwood, ali i na analiziranje

njezine proze i poezije. Jedan od romana kojega analizira je „Alias Grace“ (1996.) koji ćemo u četvrtome poglavlju detaljnije opisati.

U zadnjim dvama poglavljima analizirat ćemo intertekstualne i metatekstualne elemente prisutne u romanu „Alias Grace“.

2. O tekstualnosti

Tekst je, prema Hrvatskoj enciklopediji, osobit slijed riječi i oznaka kakva rukopisa ili knjige, odnosno u užem smislu „glavnina sadržaja kakve knjige ili izdanja, uz fusnote, glose, komentare, kazala i slično.“¹ Književni teoretičari smatrali su pojam teksta istoznačnicom pojmu književnog djela, ali razvojem strukturalizma, u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća, oni počinju razdvajati ta dva pojma.²

Miroslav Beker navodi da je među književnim teoretičarima koji su proučavali tekst i književno djelo bio i Roland Barthes, koji je svojim esejem „Od djela do teksta“ počeo razvijati teorije koje su kasnije dovele do razvoja poststrukturalizma. U navedenom eseju Barthes razlaže svoju ideju da je tekst metodološko područje, a djelo dio cjeline koja zauzima dio prostora knjiga, kao što je na primjer knjižnica.³ Beker dalje navodi kako tekst na taj način označuje riječi i oznake sadržane u jeziku, dok je književno djelo produkt koji dobijemo na kraju pisanja i oblikovanja teksta te ga možemo osjetiti u stvarnosti. Razlike između teksta i djela Barthes dalje razvija objašnjavajući da se književno djelo zadržava samo na književnosti, dok je tekst ono što prelazi preko književnosti, odnosno ne zadržava se u njezinoj podjeli. Tekst je također pluralan što Barthes opisuje kao „eksploziju značenja“ to jest mnoštvo značenja koje ono postiže tijekom raznih čitanja.⁴ Beker navodi da čitatelj teksta tijekom čitanja ne raspoznaje sve kodove pa stvara različite interpretacije i značenja koja mogu, a i ne moraju biti identična onima koje je stvorio autor teksta. Na taj način dolazi i do intertekstualnosti koja označava prožimanje obilježja nekih prijašnjih tekstova

¹ Tekst. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 6. kolovoza 2018. na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60685>

² Tekst. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 6. kolovoza 2018. na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60685>

³ Barthes, 1999: 203

⁴ Barthes, 1999: 204

u novome tekstu, a čitatelj mora raspoznati njihove kodove kako bi što jasnije razumio ono što čita.⁵

Beker navodi da Roland Barthes u svojem drugom eseju, „Uvod u strukturalnu analizu pripovjednih tekstova“, opisuje tri razine opisa pripovjednog teksta, a to su: funkcija, radnja i pripovijedanje.⁶ Pripovjedni tekst možemo naći u raznim žanrovima, oblicima i društvima zbog čega on i ima različite funkcije. Biti navodi da Barthes funkcije dijeli na dva razreda, od kojih se prvi, nazvan „funkcija“, odnosi na metonimiju i označava da je sve u tekstu važno odnosno ima značenje. S druge strane, „indicije“ su metaforičke i odnose se na točno određen pojam koji je važan za smisao teksta i ima veliko značenje, kao što je na primjer karakter i identitet glavnoga lika.⁷ Druga razina pripovjednoga teksta koja se opisuje je radnja.⁸ Barthes kreće s Aristotelovim opisom radnje gdje je lik podređen radnji⁹ te je ona toliko značajna da može postojati i bez tzv. „karaktera“. Kasnijim razvojem književnosti likovi se počinju psihološki razvijati te oni preuzimaju glavnu bit nekoga teksta i postaju značajniji od radnje. Razvijajući likove dolazimo i do problema subjekta pripovjednoga teksta.¹⁰ Često je on nepoznat odnosno ne znamo tko je junak i imamo li ih više u tekstu. Moguće je i postojanje dvostrukoga subjekta kada u tekstu imamo sukobljene dvije strane likova. Kada je o pripovijedanju riječ u njemu uvijek imamo pripovjedača i čitatelja odnosno primatelja teksta.¹¹ Pripovjedač je onaj koji je uvijek vidljiviji od čitatelja, a Barthes govori o tri koncepcije pripovjedača. Prva se odnosi na odašiljača koji ima jednu osobnost i to je autor koji piše pripovjedni tekst u ime jednoga *ja*. Prema drugoj koncepciji odašiljač poruke je vrsta bezosobne svijesti koja se odašilje sa nadmoćnog stajališta kao što je stajalište Boga. Na kraju

⁵ Barthes, 1999: 204

⁶ Barthes, 1992: 53

⁷ Barthes, 1992: 59

⁸ Barthes, 1992: 64

⁹ Odnosi se na Aristotelovo djelo „Poetika“.

¹⁰ Barthes, 1992: 66

¹¹ Barthes, 1992: 68

dolazimo i do trećega odašiljača koji ograničava svoje pripovijedanje na likove odnosno na sve ono što likovi i sami mogu primijetiti.¹² Zaključujući ovaj dio možemo reći da funkcija pripovjednoga teksta nije da oponaša realnost, već da nam stvori tekst koji će nas zaintrigirati i otkriti uzbuđenje tijekom čitanja romana.

Kada govorimo o strukturi teksta značajno je spomenuti i odredbe teoretičara Jurija M. Lotmana, a to su: izraženost, razgraničenost i strukturnost.¹³ On na početku govori o umjetničkom djelu kao onome koje ne postoji izvan jezika i poruke kojima je napisano i zbog toga se umjetničko djelo i mora razdvojiti od pojma teksta.¹⁴ Izvantekstne veze, kao na primjer razdoblja i žanrovi, su one koje tekstu daju značenje jer ovisno o njima tekst može mijenjati svoju vrijednost i značenje. Izraženost je odredba kojom „tekst promatramo kao realizaciju nekoga sustava, njegovo materijalno utjelovljenje koje uvijek pripada govoru.“¹⁵ Razgraničenost se odnosi na granice nekoga teksta pa je tako moguće i prenošenje obilježja jednoga teksta onome drugome, kao što nekome umjetničkom djelu možemo pridodati obilježja novinskog članka ili slično.¹⁶ Zbog toga govorimo o postavljanju granica nekoga teksta, kao što postoje i unutarnje granice koje se odnose na poglavlja, ali i elemente poput opkoračenja u nekome tekstu ili strofičnosti u pjesmi. Strukturnost je povezana s razgraničenosti jer je za tekst značajna unutarnja organizacija koja taj tekst onda pretvara u strukturnu cjelinu, stoga tekst da bi se i priznao kao takav mora tvoriti neku strukturu na razini umjetničke organizacije.¹⁷

Dakle, teoretičari strukturalizma su krenuli s isticanjem pojma teksta koji odvajaju od pojma djela. Oni smatraju da značenje teksta nije univerzalno, već da svaki tekst ima više značenja te ga određuju otvorenim sustavom koji prima

¹² Barthes, 1992: 68

¹³ Lotman, 2001: 72

¹⁴ Lotman, 2001: 70

¹⁵ Lotman, 2001: 72

¹⁶ Lotman, 2001: 74

¹⁷ Lotman, 2001: 74

elemente prošlih tekstova. Ti su elementi, primjerice, „prošli citati, dijelovi kodova, formula i društvenih upotreba riječi.“¹⁸ Takvo prožimanje između tekstova nazivamo intertekstualnošću.

2.1. Tekst i intertekst

Intertekstualnost je pojam u književnoj teoriji koji je šezdesetih godina dvadesetog stoljeća, sugerira Beker, uvela Julia Kristeva, a označava odnose koje tekstovi međusobno uspostavljaju.¹⁹ Biti navodi da je ona taj pojam razvila pod utjecajem Bahtinove teorije o dijalogu, koji je kao polazište svoje teorije koristio riječ kao mjesto gdje se sijeku sukobljeni društveni znakovi. Za razliku od njega, Kristeva uzima, smatra Biti, tekst kao polazište i mjesto transformacije drugih tekstova.²⁰ Prema njoj se u jednome tekstu „križa i međusobno neutralizira mnogo iskaza koji potječu iz drugih tekstova.“²¹ Na taj način dolazi do osjećaja prisutnosti nekoga teksta ili više njih u drugome tekstu. Osim Kristeve mnogi su teoretičari razvijali pojam intertekstualnosti tijekom druge polovice dvadesetoga stoljeća, a jedan od njih je bio i Roland Barthes.

Kao što smo već naveli u prošlome poglavlju, Miroslav Beker navodi da je Barthes među prvima u svojim esejima opisivao pluralnost teksta i njegovu nemoguću originalnost. Svaki tekst, navodi Barthes, je „redovito satkan od djelića prošlosti te predstavlja neku vrstu štafete prema budućem tekstu.“²² Navedeni djelići prošlosti ne znače da određeni tekst duguje svoje postojanje nekome tekstu iz prošlosti jer intertekstualnost ne označava preuzimanje cjelovitih fabula nekoga djela. Ono označava, tumači Beker, preoblikovanje i unošenje motiva, tema i različitih elemenata iz jednoga djela u drugo.²³

¹⁸ Beker, 1988: 9

¹⁹ Intertekstualnost. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 5. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27671>

²⁰ Biti, 2000: 224

²¹ Biti, 2000: 224

²² Beker, 1988: 11

²³ Beker, 1988: 11

Intertekstualnost se kao pojam počeo razvijati u vrijeme kada su se poststrukturalisti počeli opirati tradicionalnim poimanjima da je značenje svakoga teksta autonomno te su ovaj novitet u tekstu opisali kao isprepletenost i prožetost tekstova.²⁴ Stoga, današnji teoretičari ne proučavaju samu površinu teksta, već nastoje ući u njegovu dubinu gdje se nalaze isprepleteni znakovi i formule. Čvrstoća znaka se sada dovodi u pitanje jer teoretičari otkrivaju da „označitelj nije vezan uz označeno, već je često dvosmislen i višesmislen.“²⁵ Roland Barthes, tvrdi Beker, ide još dalje kada tvrdi da zbog takvog sustava ne postoji autonomnost književnih vrsta i rodova čime može doći i do čitanja tekstova obrnutim kronološkim redom.²⁶ Beker u svom članku navodi i Francuza Laurenta Jennyja koji nas u pojam intertekstualnosti preciznije uvodi razradom intertekstualnih postupaka. Među njima su anagrami, odnosno premetanje slova i slogova unutar riječi, zatim postupak umetnute priče putem negacije i transformacije, kao i figure paronomazije, to jest iskrivljenja pisanja kako bi se postigao nekakav efekt i elipse, odnosno nepotpunog ponavljanja nekoga teksta.²⁷ Jenny svojim razradama intertekstualnih postupaka zaključuje da je intertekstualnost „remećenje nekoga reda, poretka ili konvencije.“²⁸ Ona omogućuje, nadodaje Beker, da se prikaže istina nekoga teksta što onda dovodi i do smanjene uloge autora o čemu Barthes progovara u eseju „Smrt autora“.²⁹ Iako se mnogi autori zalažu za originalnost i novitete u književnosti, istina je da se većina tekstova ugleda na one prošle, pa se tako autori gledaju više kao dobri poznavatelji književnosti i sljedbenici određenih trendova. Primjer takvog ponavljanja imamo i u hrvatskoj književnosti realizma gdje su autori svjesno odabirali tematike odnosa „selo-grad“ i propadanja plemstva o čemu su pisali i autori francuskoga realizma kao što su Stendhal i Honore de Balzac. Sličnost u

²⁴ Intertekstualnost. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 8. kolovoza 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27671>

²⁵ Beker, 1988: 12

²⁶ Beker, 1988: 13

²⁷ Beker, 1988: 13

²⁸ Beker, 1988: 14

²⁹ Beker, 1988: 14

tematikama i motivima imamo i u ostalim epohama zbog čega se i stvara dojam da sama uloga autora kao stvaratelja originalnog djela više nije toliko istinita.

Od hrvatskih teoretičara najznačajniji u doprinosu razvoja intertekstualnosti su Viktor Žmegač i Dubravka Oraić Tolić. Žmegač je intertekstualnost podijelio na tri tipa s obzirom na njezine funkcije. Prvi tip je u funkciji demonstrativnog očitovanja literarnosti i možemo ga opisati kao ogoljavanje pripovjednoga čina: „Drugim riječima, književni tekst ne želi potaknuti pričini da je on nešto drugo (izvješće, zajamčena predaja, zapis o doživljenoj zbilji itd.), on želi priopćiti čitatelju da autor, tako reći, stavlja karte na stol i otkriva specifičan književni status djela, fikcionalan dakako.“³⁰ Drugi je tip intertekstualnosti, prema Žmegaču, u funkciji odmaka od književne tradicije. U ovome slučaju autori u svoje tekstove još uvijek unose elemente nekih prošlih tekstova, ali naglasak nije na isticanju njihove veličine, već na promjenama unutar književnosti: „Intertekstualni odnos u tom slučaju služi predočivanju stilskih opreka između obilježja prošlosti, u kojima kritični pogled nazire napose šablonu, i postupaka koji su drugačiji, novi.“³¹ Žmegač za drugi tip intertekstualnosti daje primjer iz Flaubertova romana „Madame Bovary“. Glavna junakinja Emma Bovary u jednome dijelu čita romane Waltera Scotta koji su je potaknuli na sanjarenje o savršenom dvorcu i budućnosti kakvu bi mogla imati sa svojim savršenim muškarcem. Upravo ovdje Flaubert intertekstualnim elementima želi kritizirati trivijalni tip povijesnoga i romantičkoga romana. Treći tip intertekstualnosti, koji se opisuje i kao najrasprostranjeniji, je u funkciji reinterpretacije poznate teme ili obilježene ličnosti iz književnosti. Ovaj tip je najčešći, „osobito u dvadesetom stoljeću koje je sve više u znaku pojave koja je nazvana reciklažom elemenata umjetničkih tvorevina.“³² Na primjer, Žmegač navodi Kafkinu kratku priču „Šutnja sirena“ koja se odnosi na dio Homerove Odiseje, a on je taj dio iskoristio

³⁰ Žmegač, 1993: 29

³¹ Žmegač, 1993: 30

³² Žmegač, 1993: 33

kako bi dao svoje viđenje i novu interpretaciju primjerenu za razdoblje modernizma.³³

Pavao Pavličić također je proučavao intertekstualnost i razradio tri uvjeta koji se moraju ispuniti kako bi mogli govoriti o intertekstualnim elementima. Prvi uvjet je da mora postojati uočljiva veza između tekstova, odnosno sličnosti i aluzije jednoga teksta na drugi moraju čitatelju biti dostupne za razumijevanje.³⁴ Kao drugi uvjet, Pavličić smatra da odnos između tekstova mora biti formiran zajedničkim postupcima te da nije dovoljno samo spominjanje naslova: „Potrebno je da se oba djela služe sličnim – a prepoznatljivim – stilskim, kompozicijskim ili kojim drugim postupkom, ili da jedno djelo komentira ili parafrazira postupke drugoga, kako bi se intertekstualni odnos zaista uspostavio.“³⁵ Treći uvjet je da intertekstualna veza ima neko značenje, odnosno da novi tekst bude neprepoznatljiv bez uočavanja intertekstualne aluzije.³⁶ Nakon toga Pavličić razrađuje i dva tipa intertekstualnih veza s obzirom na smjer uspostavljanja. Prvu vezu naziva sinkronijskom, a to se odnosi na tekstove koji pripadaju istoj poetici. Novi tekst tada preuzima intertekstualne elemente onoga kojega „smatra dijelom vlastitoga vrijednosnog sistema.“³⁷ Dijakronijsku vezu opisuje kao onu kod koje se intertekstualni elementi prožimaju kod tekstova različitih epoha i poetika. Potrebno je da stariji tekstovi budu poznati čitatelju, ali i bitni, kako bi takva veza imala značaj.³⁸

Dubravka Oraić Tolić ističe postojanje dvaju tipa intertekstualnosti, a to su eksplicitni i implicitni tipovi. Aluzije i prisjećanja na neki prošli tekst određujemo kao implicitne tipove intertekstualnosti, dok citiranje nekih prošlih tekstova pripada eksplicitnim tipovima.³⁹ Uz to ona dijeli intertekstualne veze na dva tipa

³³ Žmegač, 1993: 34

³⁴ Pavličić, 1988: 157

³⁵ Pavličić, 1988: 157

³⁶ Pavličić, 1988: 157

³⁷ Pavličić, 1988: 158

³⁸ Pavličić, 1988: 158

³⁹ Oraić Tolić, 1990: 13

s obzirom na odnos između tekstova. U prvome tipu dolazi do očuvanja značenja starijega teksta, dok se u drugome nastoji obnoviti i promijeniti značenje najčešće s ciljem ironizacije prošloga teksta.⁴⁰

Oraić Tolić u svojim tekstovima razrađuje i eksplicitnu intertekstualnost, odnosno citatnost. Navedeni termin razvio se tijekom avangarde, a najviše se njime služio Viktor Šklovski kod kojega se taj termin javlja u dva osnovna značenja. „U citatnom suodnosu tuđe djelo postaje predmet vlastitog postupka, pri čemu motivacija može teći u dva smjera. Prvi smjer je kada motivacija kreće od tuđega djela prema svojem djelu te tada govorimo o poluplagijatima, a drugi je kada kreće od vlastitoga prema tuđemu i to je onda oblik očuđenja i novog viđenja tuđeg teksta.“⁴¹ Ono što Oraić Tolić naglašava je da je citatnost „književnoumjetnički fenomen i šire semiotičko načelo“.⁴² Autorica smatra da se svaki citatni odnos sastoji se od: vlastitoga teksta, odnosno teksta koji citira, zatim tuđega citiranog teksta i tuđega necitiranog, ali podrazumijevanog teksta, tj. podteksta.⁴³

Citati se, tumači Oraić Tolić, po funkciji koju provode u nekome tekstu dijele na referencijalne i autoreferencijalne. Prvi su oni koji se odnose na već spomenuti podtekst i upućuju na smisao tog teksta iz kojega su uzeti, dok se drugi odnose na sami tekst i upućuju na smisao teksta u koji su uključeni.⁴⁴ Zbog toga, zaključuje autorica, u književnim djelima češće možemo naći primjere autoreferencijalnih citata jer autori unose citate kako bi pobliže objasnili sami smisao svojega teksta. S druge strane, u znanstvenim tekstovima citati nas većinom upućuju na neki drugi tekst i pokušavaju ga pobliže objasniti te je onda riječ o referencijalnim tipovima.⁴⁵

⁴⁰ Oraić Tolić, 1990: 39

⁴¹ Oraić Tolić, 1988: 121,122

⁴² Oraić Tolić, 1988: 123

⁴³ Oraić Tolić, 1988: 126

⁴⁴ Oraić Tolić, 1988: 137

⁴⁵ Oraić Tolić, 1988: 137

2.2. Tekst i metatekst

Jedan od književnih postupaka koji će nam u ovome radu biti od velike važnosti je i metatekstualnost. On se kao pojam počeo razvijati tek krajem dvadesetoga stoljeća i to kao pojam metafikcije, a označuje problematiziranje teksta u tom tekstu čime dolazi i do osvješćivanja njegove fikcionalnosti. Autor u tekst može ubaciti i spominjati i neke druge tekstove čiju tekstualnost onda razrađuje: „Metatekst je eksplicitni književnokritički komentar uključen u književni tekst koji problematizira samu tekstualnost, odnosno osvješćuje odnos teksta i izvantekstovne zbilje tematizacijom književnih postupaka.“⁴⁶

Jedna od prvih teoretičarki koja se bavila pitanjem metatekstualnosti je Linda Hutcheon koja je u svojem djelu „Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox“ razradila oblike i razvoj metatekstualnosti u književnim tekstovima. Ona uočava da se u metatekstualnosti često tematizira „čitatelj ili način čitanja koji su shvaćeni kao da imaju funkciju su-stvaranja romana“⁴⁷ Hutcheon zatim dijeli metatekstualne romane prema samosvijesti tekstova, a naziva ih dijegetskom i lingvističkom samosvijesti. Lingvistička samosvijest je oblik „otpora činu čitanja“ te se sva pozornost stavlja na diskurs, dok se dijegetska usredotočuje na naraciju i pripovijedanje.⁴⁸ Ona potom razlikuje i dvije vrste oblika u navedenim modelima, a to su otvoreni i prikriveni oblici. U otvorenim oblicima samosvijest teksta se izražava „eksplicitnom tematizacijom ili alegorizacijom dijegetskoga/lingvističkog identiteta unutar samoga djela“⁴⁹, dok je kod prikrivenih oblika taj isti proces aktualan u unutrašnjosti teksta, tj. u svojoj dijegetskoj ili lingvističkoj strukturi. U Hutcheonovoj shemi prikazanoj u

⁴⁶ Metatekst. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 16. kolovoza 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40394>

⁴⁷ Hutcheon, 1980: 37, prev. K.B.

⁴⁸ Hutcheon, 1980: 119

⁴⁹ Hutcheon, 1980: 7

njezinome djelu možemo primijetiti da su neki od otvorenih oblika parodija i alegorija, dok su oni prikrivenoga oblika fantastika i detektivska priča.⁵⁰

Dubravka Oraić Tolić u svom eseju „Autoreferencijalnost kao metatekst i kao ontotekst“ opisuje metatekst kao rezultat upućivanja teksta na samoga sebe te autoreferencijalnost kao „književnoumjetnički postupak na području metatekstualnosti, u kojem su autor i njegova poetika postali predmetom vlastitoga teksta.“⁵¹ Ona se dalje u tekstu koristi pojmom „autometateksta“ kao svijesti teksta o samome sebi i dijeli autoreferencijalnost na eksplicitnu i implicitnu. Eksplicitna je, prema njoj, kada je autor svjestan svojega teksta i svoje uloge u njemu, te svoju poetiku onda i tematizira u tekstu, dok je implicitna kada je autor nesvjestan autoreferencijalnost zbog čega metatekstovima šifrirano govori o sebi i svojoj poetici.⁵² Prema žanrovskoj pripadnosti ona razvija i tri tipa autoreferencijalnosti, a to su: personalna, esejističko-znanstvena i umjetnička. Personalna se odnosi na autobiografije, memoare, dnevnike i slično, dok se kod esejističko-znanstvenog tipa radi o programima, manifestima i esejima. U umjetničkome tipu autoreferencijalnost se odnosi na sve implicitne i eksplicitne autometatekstove.⁵³

Nakon teorijskog dijela o pojmovima tekstualnosti, interteksta i metateksta, u daljnjem tekstu ovoga završnog rada analizirat ćemo intertekstualne i metatekstualne elemente u djelu „Alias Grace“ Margaret Atwood.

⁵⁰ Hutcheon, 1980: 154

⁵¹ Oraić Tolić, 1993: 136

⁵² Oraić Tolić, 1993: 137

⁵³ Oraić Tolić, 1993: 138

3. Margaret Atwood – bitna figura feminističke književnosti

Margaret Eleanor Atwood, navodi Slettedahl Macpherson, kanadska je književnica rođena 18. studenoga 1939. godine u gradu Ottawi. Veći dio djetinjstva provela je u šumskim predjelima Kanade, daleko od prisustva drugih ljudi što ju je uvelike razlikovalo od druge djece. Kako navodi Slettedahl Macpherson, Atwood je zbog znanstvenih istraživanja njezina oca koji se bavio entomologijom, većinu godine provodila u malenim šumskim mjestima zbog čega do svoje dvanaeste godine nije išla redovno u školu.⁵⁴ Znanje je u to vrijeme razvijala čitanjem književnih djela koja su joj i pomogla u kasnijem pisanju svojih tekstova, tako što je koristila motive i elemente iz pročitanih bajki, legendi i mitova različitih kultura. Svoje prve pjesme, Slettedahl Macpherson navodi, počela je pisati već sa šest godina, a sa šesnaest je, tijekom školovanja u srednjoj školi u Torontu, odlučila biti spisateljicom.⁵⁵ U to je vrijeme kanadska književnost bila vrlo siromašna te je malen broj autora živio od književnosti. Zbog toga je odluka Atwood i dočekana s čuđenjem, pogotovo uzevši u obzir da je ona žena, a njima je u to vrijeme bilo još teže probiti se na književnu scenu.⁵⁶ Nakon što je završila srednju školu, svoje obrazovanje je nastavila 1957. godine na Sveučilištu u Torontu gdje je tri godine kasnije dobila diplomu prvostupnice, a na Radcliffe fakultetu u SAD-u magistrirala je područje engleskoga jezika i književnosti.⁵⁷ Veliki utjecaj na Atwood imali su njezini profesori Jay Macpherson i Northrop Frye, zbog kojih je u prvoj zbirci pjesama, „Double Persephone“, koristila elemente mitova i arhetipova.⁵⁸ Slettedahl Macpherson navodi kako je Atwood počela i doktorat na Harvardu 1961. godine, ali ga nikad nije završila.⁵⁹ S književnikom i životnim partnerom Graemeom Gibsonom radila je u izdavačkoj

⁵⁴ Slettedahl Macpherson, 2010: 1

⁵⁵ Slettedahl Macpherson, 2010: 2

⁵⁶ Slettedahl Macpherson, 2010: 2

⁵⁷ Margaret Atwood. The Canadian Encyclopedia. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/margaret-atwood>

⁵⁸ Margaret Atwood. The Canadian Encyclopedia. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/margaret-atwood>

⁵⁹ Slettedahl Macpherson, 2010: 2

kući „House of Anansi Press“ koja je bila specijalizirana za objavljivanje književnih tekstova kanadskih autora. Zbog svog zalaganja za razvoj kanadske književnosti i kulture, Atwood je često u svojoj državi bila i nagrađivana, među čemu je i dobiveno članstvo u „Royal Society of Canada“ 1987. godine.⁶⁰

U književno stvaralaštvo Margaret Atwood ubrajamo više od trideset pet djela, od poezije, proze, dječjih knjiga, eseja, književnih kritika te onih djela koja prkose svakoj klasifikaciji, a Atwood ih naziva „fikcijom“.⁶¹ Kroz sva njezina djela mogu se primijetiti razni žanrovi, eksperimenti sa stilovima, ali i politička gledišta koja se često prožimaju kroz tekstove. Atwood je spisateljsku karijeru započela pisanjem poezije, i to još 1961. godine za vrijeme studiranja kada je objavljena zbirka „Double Persephone“.⁶² Pet godine kasnije izašla je njezina najnagrađivanija zbirka pjesama „Igra kruga“ gdje Atwood nudi, navodi Slettedahl Macpherson, perspektivu gdje se miješaju prvi plan i pozadina, a vrijeme je nepouzdanost.⁶³ Njezine prve zbirke odlikuje i tematika osuđivanja materijalnoga te slavljenja prirodnoga svijeta.⁶⁴ Do sada je napisala četrnaest romana za koje možemo reći da su najvažniji i najpopularniji dio njezina stvaralaštva, a u velikom broju svojih prozih djela Atwood istražuje žensku poimanje svijeta i povijesti.⁶⁵ Upravo je svi kritičari književnosti i svrstavaju u feminističku književnost jer istražuje ženu kao žrtvu kroz povijest, patrijarhalan svijet u kojem žena živi, ali i reprezentaciju monstruoze žene. Atwood razrađuje svoju ideju Žene, navodi Slettedahl Macpherson: „Što se tiče Žene, veliko slovo Ž, zaglavili smo s time stoljećima. Vječna žena. Ali zapravo, Žena je rezultat svih žena. Ona ne postoji odvojeno od toga, osim kao apstraktna ideja.“⁶⁶ Ona se zalaže

⁶⁰ Slettedahl Macpherson, 2010: 2

⁶¹ Slettedahl Macpherson, 2010: 25

⁶² Margaret Atwood. Encyclopedia Britannica. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <https://www.britannica.com/biography/Margaret-Atwood>

⁶³ Slettedahl Macpherson, 2010: 104

⁶⁴ Margaret Atwood. Encyclopedia Britannica. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <https://www.britannica.com/biography/Margaret-Atwood>

⁶⁵ Margaret Atwood. Encyclopedia Britannica. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <https://www.britannica.com/biography/Margaret-Atwood>

⁶⁶ Slettedahl Macpherson, 2010: 22, prev. K.B.

za jednakost žena i muškaraca u zakonu, ali naglašava da to ne znači i da su oni jednaki te se odbijala javno priključiti feminističkom književnom pokretu. Svoje stajalište Atwood je objasnila u eseju „On being a Woman Writer“ iz 1976. godine gdje, navodi Slettedahl Macpherson, govori da je „ona spisateljica koja je bila više prisvojena pokretu žena, nego što je ona sama bila njihov član.“⁶⁷ Kada je pisala, Atwood kaže da je bila kao i svaka druga žena koja se morala suprotstavljati drugim ženama jednako kao i muškarcima jer su sredinom 20. stoljeća žene s intelektualnim zahtjevima bile ismijavane i od strane svojega spola.⁶⁸ Dvadesetak godina kasnije, 1970-ih i 1980-ih, ona smatra da su žene napokon dobile šansu govoriti ono što prije nisu smjele, a kako navodi Slettedahl Macpherson, upravo je velik broj njezinih junakinja zarobljen u patrijarhalnom svijetu koji nema smisla, sve dok se one ne pokrenu i uspiju razviti svoju feminističku stranu.⁶⁹ Iako su je zbog feminizma mnogi kritičari svrstavali u neke političke opcije, ona se uvijek čvrsto odvajala od bilo kakve ideologije i promicanja politike, a naglašavala je da je ona samo promatrač zbilje, a ne promicatelj.⁷⁰

Perspektivu žene u patrijarhalnom svijetu obrađivala je skoro u svim svojim romanima, među kojima su kao najbolji među kritikom i publikom prošli „Život prije čovjeka“, „Sluškinjina priča“, „Slijepi ubojica“, „Penelopeja“, „Mačje oko“, te „Alias Grace“. „Sluškinjina priča“ jedan je od romana kojime se općenito počinje priča o Margaret Atwood, a iako je objavljen 1985. godine, popularnost mu je još više porasla tijekom 2017. godine kada je izašla prva sezona serije u režiji Brucea Millera. Radnja romana odvija se u distopijskoj budućnosti totalitarne države Gileada gdje žene nemaju pravo glasa niti ikakvu slobodu, a sve se temelji na biblijskom Starom zavjetu. Događaje pratimo iz perspektive glavne junakinje Offred, koja je kao i ostale Sluškinje nazvana prema svojemu Zapovjedniku, a njihove funkcije su rađanje djece Zapovjednicima, obzirom da

⁶⁷ Slettedahl Macpherson, 2010: 23, prev. K.B.

⁶⁸ Slettedahl Macpherson, 2010: 23

⁶⁹ Slettedahl Macpherson, 2010: 23

⁷⁰ Slettedahl Macpherson, 2010: 23

su većini njihove vlastite žene neplodne. I dok nas taj roman odvodi u moguću budućnosti, žanrovski mu je oprečan roman „Alias Grace“ o kojemu ćemo govoriti u nastavku.

4. O djelu „Alias Grace“

„Alias Grace“ povijesni je roman Margaret Atwood objavljen 1996. godine. Ono što čini ovaj roman povijesnim je stvarni događaj ubojstva kojega je počinila Grace Marks, središnji lik ovoga djela, ali je samo ta povijesna baza istinita jer ostalo što pratimo u djelu je izmišljena priča, kao i većina sporednih likova.⁷¹

Grace Marks rođena je 1828. godine u Sjevernoj Irskoj, a s obitelji je imigrirala u Kanadu kada je imala dvanaest godina.⁷² Njezina majka umrla je tijekom plovidbe do Kanade te je Grace od svoje dvanaeste godine bila zadužena za brigu svojih braće i sestara. Tri godine kasnije otišla je od svoje obitelji kako bi radila kao služavka, te se ubrzo nakon toga zaposlila kod gospodina Kinneara. Ubojstvo za koje je optužena, zajedno s Jamesom McDermottom, dogodilo se 28. srpnja 1843. godine kada je Grace imala samo šesnaest godina.⁷³ Ubijeni su njezin gazda Thomas Kinneare te domaćica Nancy Montgomery za koju se kasnije utvrdilo da je bila trudna.⁷⁴ Suđenje Grace i Jamesu je započelo u studenome 1843. godine te je izazvalo veliku pažnju novinara i sugrađana. Osumnjičeni su se međusobno krivili, ali je na kraju suđenja Jamesu izrečena kazna vješanja, dok su Grace zbog njezinih godina i navodne amnezije osudili na doživotni zatvor.⁷⁵ Nakon gotovo trideset godina su je pomilovali i pustili na slobodu.⁷⁶

Kao što smo u prethodnom poglavlju najavili, ovaj roman radnjom odlazi u prošlost, točnije u 1859. godinu kada psihijatar Simon Jordan, na prijedlog svećenika Verringera, dolazi iz SAD-a u Kanadu razgovarati s Grace kako bi utvrdio njezinu krivnju ili nevinost. Svećenik je na čelu odbora Metodističke

⁷¹ Atwood, 1998: 563

⁷² Grace Marks. Murderpedia. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici:

<http://murderpedia.org/female.M/m/marks-grace.htm>

⁷³ Historical Enigma: The Real Grace Marks and Alias Grace. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <https://the-history-girls.blogspot.com/2017/12/an-historical-enigma-real-grace-marks.html>

⁷⁴ Historical Enigma: The Real Grace Marks and Alias Grace. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <https://the-history-girls.blogspot.com/2017/12/an-historical-enigma-real-grace-marks.html>

⁷⁵ Historical Enigma: The Real Grace Marks and Alias Grace. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <https://the-history-girls.blogspot.com/2017/12/an-historical-enigma-real-grace-marks.html>

⁷⁶ Grace Marks. Murderpedia. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://murderpedia.org/female.M/m/marks-grace.htm>

crkve koja vjeruje u Božju ljubav i prihvaćanje svih ljudi te želi doktorovo priznanje da je Grace nevinna zbog svoje psihičke situacije kako bi ju mogli osloboditi optužbi. Ona je na sudu tvrdila da se ničega ne sjeća i da joj je cijeli događaj izbrisan kao da nije ni postojao. Doktor Simon od nje prvo traži da mu ispriča sve o njezinom djetinjstvu, te onda njezinim retrospekcijama doznajemo da je provela djetinjstvo brinući se za svoju braću i sestre te maltretirana psihički i fizički od svojega oca, a u lijepom sjećanju joj je ostala jedino prijateljica Mary Whitney koja je umrla nakon pobačaja. Kako takvi razgovori nisu doktoru ništa pokazali o njezinoj psihi, na prijedlog jednog od članova Odbora, oni izvode na njoj neuro-hipnozu: „Braidova metoda posve je logična i pouzdana kao što su nedvojbeno pokazali europski stručnjaci. Posrijedi je svjesno izazvano opuštanje i preraspored živaca radi induciranja neurohipnotičkog sna.“⁷⁷ Doktor koji je došao izvesti hipnozu se predstavlja kao DuPont, a zapravo se radi o pokućaru Jeremiahu kojega Grace zna dok je radila kao služavka. Tijekom te psihoze kroz tijelo Grace se javlja Mary kao druga ličnost koja govori da ju ona progoni od dana kada je umrla, te da je ona kriva za ubojstva koja je izvršila Grace. Iako je u to vrijeme bilo govora u psihologiji o dvostrukoj ličnosti, doktor Simon ipak izbjegava takvu dijagnozu jer je neistražena te bježi u svoje rodno mjesto kako bi se maknuo od svega i izbjegao donijeti svoje mišljenje o njezinom slučaju. Grace je ipak i bez njegove pomoći oslobođena 1872. godine, ali ostaje neriješeno pitanje je li ona zaista sudjelovala u tim ubojstvima, te je li bila duševno poremećena ili je događaj tijekom hipnoze odglumljen. Palumbo navodi da se pravi karakter Grace Marks ni na kraju djela ne može otkriti, te njezinu sudbinu Atwood ostavlja otvorenom.⁷⁸

U djelu se isprepliću pripovjedač u prvome licu, odnosno sama Grace, te nepoznati pripovjedač u trećem licu. Pomoću umetnutih pisama različitih likova možemo se približiti njihovom razmišljanju, a sadržani su i novinski članci, sudski

⁷⁷ Atwood, 1998: 484

⁷⁸ Palumbo, 2009: 32

tekstovi te epigrafi i balade „umetnuti kao okviri oko svakoga poglavlja.“⁷⁹ Radnja se ne odvija linearno-kronološki jer poglavlja često završavaju usred nekoga događaja, te se ona onda nastavlja nekoliko poglavlja kasnije, a sve u svrhu održavanja napetosti kod čitatelja. Uz prekide radnje česte su i retrospekcije, ali i opisivanje snova glavne protagonistice Grace, kao i doktora Simona, čime ulazimo u njihovu podsvijest i dobivamo sliku njihove psihe. I dok je radnja smještena u Kanadi u devetnaestome stoljeću, možemo primijetiti da je struktura samoga djela postmodernistička upravo zbog navedenih miješanja stilova pisanja, ulaska u podsvijest, unutarnjih monologa, te propitivanja pisanja romana i povijesti.

Ovo je književno djelo rezultat historiografske metafikcije koja označava propitivanje objektivnosti i istinitosti pisanja o povijesti zbog promjena u perspektivi i mijenjanju tumačenja činjenica. Svaki autor razlikuje se načinom na koji shvaća povijesne događaje i na koji ih zatim opisuje u tekstu te s obzirom na podatke i dokaze na temelju kojih temelji povijesnu rekonstrukciju. Zbog toga, Hutcheon navodi, povijest ne možemo u potpunosti odvojiti od umjetnosti, a time se stvara poveznica između pisanja romana i oblikovanja povijesne priče.⁸⁰ Palumbo navodi da je i sama Margaret Atwood često u svojim djelima naglašavala da je u književnosti nemoguće očekivati i tražiti samo jednu istinu.⁸¹ Također je prisutna intertekstualnost kroz prožimanje različitih znanstvenih i povijesnih tekstova o samom slučaju Grace Marks, ali i o društvu tijekom sredine devetnaestoga stoljeća i razvitku znanosti u tom razdoblju. U daljnjem dijelu rada istražiti ćemo i objasniti te elemente.

⁷⁹ Slettedahl Macpherson, 2010: 69

⁸⁰ Hutcheon, 1989: 6

⁸¹ Palumbo, 2009: 32

5. Intertekstualnost u djelu „Alias Grace“

Kao što smo naveli u drugome poglavlju, intertekstualnost označava odnose između tekstova, odnosno prožimanje elemenata jednoga teksta u drugome tekstu. Možemo ju podijeliti na eksplicitnu, tj. onu koja se odnosi na citiranje drugih tekstova, te implicitnu koja se odnosi na aluzije na neki prošli tekst.

U djelu „Alias Grace“ možemo primijetiti i eksplicitne i implicitne intertekstualne veze. Počevši s eksplicitnom intertekstualnošću, Atwood u ovome djelu prije svakoga poglavlja umeće epigrafe, odnosno citate koji „najavljuju temu ili osnovnu zamisao“⁸² poglavlja koji slijedi. To su, u ovome djelu, dijelovi nekih romana, pjesama, novinskih članaka te sudskih spisa kojima autorica ukratko najavljuje radnju koja će se dogoditi, ali i pomaže čitateljima da bolje razumiju događaj ubojstva i suđenja, i to iz gledišta onih koji su ga doživjeli. Obzirom da Atwood nije živjela u vrijeme događaja o kojemu piše, morala je posegnuti za drugim tekstovima čije citate zatim umeće u svoj roman kako bi i čitatelje približila realnoj slici slučaja Grace Marks. Ti paratekstovi zatim doprinose i problematiziranju konstrukcije povijesti jer, kao što smo već prethodno naveli, svaki autor unosi neke svoje motive i elemente te izobličuje stvarne povijesne događaje. Time uviđamo da je povijest kao znanost problematična jer prošle događaje ne možemo vjerodostojno spoznati niti kroz jedan tekst, s obzirom da je potpuna objektivnost nemoguća.

Prije prvoga poglavlja, kojime nas se uvodi u cijeli slučaj, umetnut je citat iz djela „Život u divljini“ Susanne Moodie: „Glavni cilj mojega posjeta njihovu odjelu bijaše želja da vidim slavnu ubojicu Grace Marks, o kojoj sam mnogo čula, ne samo iz novina, nego i od gospodina koji ju je branio na suđenju i koji ju je vrsnom obranom spasio od vješala na kojima je njezin bijedni sukrivac završio

⁸² Epigraf. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 10. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18111>

svoj zločinački životni put.“⁸³ Iz istoga djela imamo i citat kojime opisuje izgled Grace Marks: „Ona je srednjega rasta, vitka i ljupka stasa. Na njezinu se licu ocrtava beznadna sjeta, koju je vrlo bolno promatrati. Put joj je svijetla i zacijelo je, prije negoli ju je izblijedila beznadna tuga, bila prekrasna.“⁸⁴ Najviše intertekstualnih elemenata je povezano s romanom „Život u divljini“ Susanne Moodie koja je Atwood ujedno bila i najveća inspiracija za pisanje ovoga djela.⁸⁵ Susanna u svojim romanima opisuje doživljaje i iskustva useljenika u Kanadi, a jedan od događaja koji umeće je upravo ubojstvo i suđenje Grace Marks. Nakon što je Atwood pročitala njezina djela, odlučila je prvo napisati zbirku pjesama „Dnevnicu Susanne Moodie“ u kojima izražava tu istu „useljeničku potragu za imaginarnom domovinom u osvojenom krajoliku“⁸⁶, a zatim napisati i roman „Alias Grace“ po uzoru na ono što je pročitala u njezinom djelu.

Opise stvarnih likova Atwood je preuzela iz prošlih tekstova te samim time osim eksplicitnih intertekstualnih veza uočavamo i implicitne. Na primjer, Moodie u svojem romanu opisuje držanje Grace: „...gleda vas iskosa, kradomice, nikada vas ne gleda u oči, i nakon toga potajnog promatranja, redovito spušta pogled. Doima se poput osobe iznad svojega niskog društvenog položaja...“⁸⁷ Grace je, pak, u romanu Atwood opisana kako promatra posjetiteljice i njihove poslijepodnevene haljine u kući upravitelja zatvora, a zatim im se klanja „stisnutih usta i pognute glave“.⁸⁸

Osim djela Susanne Moodie, Atwood je posegnula i za drugim povijesnim tekstovima koji su joj pomogli približiti cijeli događaj, a jedan od njih je i tekst Williama Harrisona objavljen u kanadskim novinama „Newmarket Era“ 1908. godine. On također opisuje izgled i ponašanje osuđenika: „McDermott... bio je

⁸³ Atwood, 1998: 21

⁸⁴ Atwood, 1998: 39

⁸⁵ Atwood, 1998: 11

⁸⁶ Atwood, 1998: 10,11

⁸⁷ Atwood, 1998: 39

⁸⁸ Atwood, 1998: 43

mrzovoljan i neotesan. Malo je toga bilo vrijedno divljenja u njegovu karakteru...⁸⁹ U romanu Atwood McDermott je opisan kako s nikime mnogo ne razgovara te samo gunda i mrko gleda Nancy.⁹⁰

Također su prisutni izvještaji iz novina poput „Toronto Mirrora“ gdje novinar izvještava da se „skupilo nepregledno mnoštvo muškaraca, žena i djece“⁹¹ koji su željno čekali smaknuće McDermotta, a veliku pažnju u novinama je izazvala i Grace tijekom suđenja.⁹² Atwood je u svojem romanu opisala kako je Grace pročitala kod upraviteljeve žene što su pisali novinari o njoj: „Mnogo toga je laž. U novinama je pisalo da sam nepismena, ali sam i onda znala malo čitati... Rekli su da imam čvrst karakter, i to zato što me još nitko nije izrabio.“⁹³ Zatim je umetnut i dio iz „Knjige kazni“ Kingstonske kaznionice, a na primjer jedna od kazni za zatvorenike koji imaju pritužbe na obroke je šest udaraca bičem te zabrana ikakve hrane osim kruha i vode.⁹⁴ U poglavlju nakon tog citata prikazan je dolazak doktora Simona nakon čega je Grace počela histerično vikati, a za kaznu je odvedena u tamnicu u kojoj se nalazio samo kruh i voda.⁹⁵

Osim tekstova koji opisuju slučaj Grace Marks, u djelu su prisutni i dijelovi pjesama koji se ne odnose na sam događaj, ali ih je autorica umetnula jer tematski odgovaraju događajima iz knjige. Na primjer haiku pjesma Matsuo Bashoa koja je umetnuta prije poglavlja u kojem Grace ispred zatvora promatra cvijeće i prisjeća se Nancy prepune krvi⁹⁶:

„Dođi vidi
pravo cvijeće

⁸⁹ Atwood, 1998: 231

⁹⁰ Atwood, 1998: 265

⁹¹ Atwood, 1998: 29

⁹² Atwood, 1998: 21

⁹³ Atwood, 1998: 48

⁹⁴ Atwood, 1998: 29

⁹⁵ Atwood, 1998: 52

⁹⁶ Atwood, 1998: 24

ovog bolnog svijeta.“⁹⁷

Također je umetnut citat Edgara Allana Poea kojime Atwood aludira na Nancynu smrt: „...smrt lijepe žene nedvojbeno je najpoetičnija tema na svijetu...“⁹⁸

Kada govorimo o intertekstualnim vezama, velik dio romana govori i o razvoju znanosti u to vrijeme, točnije razvoju teorija o duševnim bolestima. Kao što smo u radu već napomenuli, događaj u romanu se odvija u Kanadi u devetnaestome stoljeću, a u to vrijeme u društvu je krenulo veliko zanimanje za važnost snova i korištenje hipnoze kod liječenja čovjekove psihe.⁹⁹ Doktori medicine su se počeli zanimati za osnivanje svojih privatnih, duševnih bolnica,¹⁰⁰ a u romanu kojega analiziramo takvu ličnost predstavlja doktor Simon kojemu je cilj osnovati privatnu umobolnicu s „veselim i velikim sobama i ograničenim strojevima i električnim napravama.“¹⁰¹ U tom razdoblju se razvija mesmerizam kojega je utemeljio austrijski liječnik Franz Anton Mesmer.¹⁰² Taj pojam označava metodu liječenja „polaganjem ruke na pojedinu osobu“, a osobe koje su to prakticirale su tvrdile da je ozdravljenje moguće tajanstvenom silom magneta u našem tijelu.¹⁰³ Smatra se da je ovakva vrsta liječenja prethodila hipnotizmu, odnosno neurohipnotizmu kojega je utemeljio James Braid, a odnosi se na izazivanje neurohipnotičkog sna relaksacijom kako bi se ušlo u čovjekovo nesvjesno stanje.¹⁰⁴

Kroz roman „Alias Grace“ često se isprepliću događaji u kojima likovi iznose svoja stajališta oko ovakve vrste medicine. Na primjer, u četvrtome

⁹⁷ Atwood, 1998: 21

⁹⁸ Atwood, 1998: 354

⁹⁹ Atwood, 1998: 567

¹⁰⁰ Atwood, 1998: 567

¹⁰¹ Atwood, 1998: 83

¹⁰² Mesmerizam. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 12. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=40290>

¹⁰³ Mesmerizam. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 12. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=40290>

¹⁰⁴ James Braid. New World Encyclopedia. Pristupljeno 12. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: [http://www.newworldencyclopedia.org/entry/James_Braid_\(physician\)](http://www.newworldencyclopedia.org/entry/James_Braid_(physician)), prev. K.B.

poglavlju doktor Simon i DuPont, koji se predstavlja kao izučeni hipnotizer iz škole Jamesa Braida, ulaze u raspravu o mesmerizmu i hipnotizmu.¹⁰⁵ Simon pripada onima koji ne vjeruju takvoj vrsti liječenja te sarkastično govori DuPontu kako je čuo da je Braid bio poznati stručnjak za „deformacije stopala i strabizam“ te da je njegova hipnoza samo oživljavanje Mesmerova animalnog magnetizma koji je u to vrijeme već bio neprihvaćen.¹⁰⁶ DuPont brani svoje učenje tvrdeći da je pomoglo kod liječenja amnezije, hysterije i živčanih bolesti, te da hipnotizeri u svojem radu obuhvaćaju samo živčani sustav, a odbacuju utjecaj magneta o kojemu su učili mesmeristi.¹⁰⁷

U kasnijem dijelu romana, DuPont hipnozu izvodi na Grace Marks kako bi izliječili njezinu navodnu amneziju te možda otkrili što se dogodilo na dan ubojstva.¹⁰⁸ Grace je prepoznala da je to njezin prijatelj iz vremena dok je još radila kao služavka, te se smireno prepušta njegovim riječima. On je dovodi u neurohipnotički san i postavlja joj pitanja nakon kojih se ona počne smijati i govoriti da je ona zapravo Mary Whitney koja je ušla u tijelo od Grace te da ju je ona i potaknula da s McDermottom počini ubojstvo.¹⁰⁹ Govori da je razlog zašto je ušla u njezino tijelo taj što Grace nije otvorila prozor kada je ona umrla, zbog čega njezina duša nije izašla iz te prostorije.¹¹⁰ Nakon seanse doktor Simon ostaje nesiguran u ono što je vidio jer ne zna može li vjerovati da je u Graceinom tijelu zbilja duh Mary Whitney. On zajedno s članovima Odbora zatim raspravlja o dvostrukoj svijesti koja je opsežno opisana u medicinskom časopisu „The Lancet“, ali se nikada do tada nije dogodilo da se neurohipnozom dopre do druge ličnosti.¹¹¹ Tijekom razgovora umeću se i tvrdnje Puysegeura da osoba u hipnotičkom transu može imati drugu svijest nego onu koju ima u budnom stanju,

¹⁰⁵ Atwood, 1998: 114

¹⁰⁶ Atwood, 1998: 114

¹⁰⁷ Atwood, 1998: 114

¹⁰⁸ Atwood, 1998: 483

¹⁰⁹ Atwood, 1998: 491

¹¹⁰ Atwood, 1998: 493

¹¹¹ Atwood, 1998: 496

te da dvije polovice ne znaju jedna za drugu.¹¹² Simon je nakon svega ostao zbunjen i ne može tvrditi niti da je sve ono što je Grace govorila tijekom hipnoze bila gluma, niti da ona stvarno ima dvostruku ličnost. Kako je u to vrijeme takva znanost bila neistražena, on odbija dati bilo kakvu dijagnozu te bježi u svoje rodno mjesto kako bi zaboravio na taj slučaj.

Kao što smo već naveli, u tadašnjem se vremenu kroz tumačenje snova pokušalo prodrijeti u čovjekovu psihu i zatim riješiti neka duševna stanja. Atwood u djelu spominje doktora Jamesa Langstaffa, gradonačelnika Richmond Hilla krajem devetnaestog stoljeća.¹¹³ On je bilježio svoje snove svojih pacijenata, a u samome romanu doktor Simon odluči zapisati svoj san u dnevnik kojega ima posebno za te svrhe.¹¹⁴ U tom poglavlju se zatim opisuje kako škola francuskih psihijataru preporučuje bilježenje snova jer ih smatraju „manifestacijom animalnog života koji se nastavlja ispod razine svijesti.“¹¹⁵ Pripovjedač navodi da je doktor Simon istraživao radove znanstvenika Thomasa Browna koji je pisao o asocijaciji i sugestiji, Moreau de Tours koja smatra snove ključnima za otkrivanje duševnih stanja, te Maine de Biran koja je tvrdila da je podsvijest najbitniji dio čovjekove psihe. Također napominje kako će morati „ponovno pročitati Herbartovu teoriju o pragu svijesti.“¹¹⁶ Navedeni znanstvenici pomogli su Simonu u razumijevanju snova kao bitnih pokazatelja čovjekove psihe te je on zapisivanje snova primjenjivao i kod razgovora s Grace.

Tijekom devetnaestoga stoljeća došlo je i do razvoja spiritizma koji je prvo postao popularan u SAD-u, a zatim i u drugim zemljama.¹¹⁷ Spiritizam je bila jedna od aktivnosti kojom se pomoću raznih tehnika stvarala mogućnost

¹¹² Atwood, 1998: 496

¹¹³ Atwood, 1998: 568

¹¹⁴ Atwood, 1998: 179

¹¹⁵ Atwood, 1998: 179

¹¹⁶ Atwood, 1998: 179

¹¹⁷ Atwood, 1998: 567

razgovora s pokojnicima, odnosno zazivanja duhova.¹¹⁸ Takve seanse su u to vrijeme najčešće provodile žene, kao što je slučaj i u romanu Atwood gdje je seanse održavala žena upravitelja. Obzirom da joj je sin preminuo, svaki četvrtak je održavala tzv. „spiritistički četvrtak“, a gospođa Quennell je pozvala i doktora Simona da im se pridruži, iako je sama rekla da je on vjerojatno skeptik oko takvih seansi.¹¹⁹ DuPont se zatim ubacio u razgovor napadajući spiritizam i nazivajući ga „nerazboritim brbljarijama“.¹²⁰

Osim navedenih implicitnih intertekstualnih veza koje opisuju razvoj znanosti u devetnaestome stoljeću, u romanu su sadržani i citati, odnosno eksplicitne intertekstualne veze koje govore o istoj tematici. Jedan od citata je onaj Isabelle Beeton iz njezina djela „Priručnik za domaćinstvo“, a odnosi se na tadašnju definiciju histerije: „napadaji koji se javljaju uglavnom u mladih, nervoznih, neudanih žena... Pacijentica tada gubi svijest; baca se na sve strane, na usta joj izlazi pjena, govori nesuvislo i spopadaju je napadaji smijeha ili plača...“¹²¹ Također su umetnute pjesme Emily Dickinson u kojima ona problematizira ljudsku psihu, odnosno odnos svjesnog i nesvjesnog:

„Osjetih rascjep u umu svom
K'o mozak da se dijeli
Sklopit ga – šav po šav – htjedoh
uzalud trud mi cijeli.“¹²²

Atwood je citirala i doktora duševne bolnice Josepha Workmana koji je pokušavao objasniti duševne bolesti: „Nadasve je žalosno što nemamo znanja

¹¹⁸ Spiritizam. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 13. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57443>

¹¹⁹ Atwood, 1998: 115

¹²⁰ Atwood, 1998: 115

¹²¹ Atwood, 1998: 175

¹²² Atwood, 1998: 482

kojim bismo mogli izliječiti te nesretnike. Doktori ljudsku psihu ne mogu raščlaniti niti djelovanje mozga prikazati na stolu.“¹²³

U romanu su česte i biblijske intertekstualne veze, a neke od njih možemo pronaći i u naslovima poglavlja. Salomonov hram naziv je dvanaestoga poglavlja u kojemu doktor Simon odlazi razgovarati s Graceinim odvjetnikom koji mu priznaje kako smatra da je Grace počinila ubojstva za koja je i optužena.¹²⁴ Poveznicu sa Salomonom možemo povezati ironijski tako što je Simon zapravo njegova suprotnost. Salomon je bio proglašen kao mudar čovjek, dok Simon u navedenom poglavlju odlazi po pomoć odvjetnika jer ne zna što napraviti u slučaju s Grace.¹²⁵ Nakon razgovora s njim čak osjeća potrebu za ljubavnim odnosom s njom, iako mu svi govore da je ona hladnokrvni ubojica.¹²⁶ Rajsko stablo je također motiv koji se spominje i kao naziv posljednjeg, petnaestog poglavlja, ali i kao naziv popluna kojega Grace odluči šivati za sebe nakon što je izašla iz zatvora. Ono predstavlja Stablo života i Stablo spoznaje dobra i zla, a simbolički to možemo shvatiti kao Gracein ponovni život i njezinu spoznaju dobra i zla.¹²⁷

Svrha navedenih intertekstualnih elemenata je propitivanje konstrukcije povijesti i sagledavanje problema roda te društvene klase. Prožimanjem različitih tekstova dolazi do mijenjanja povijesnih činjenica jer se umjetnost spaja s poviješću, odnosno autori, koliko god pokušavali biti objektivni, unose svoje viđenje nekoga događaja. Tu problematiku propituje historiografska metafikcija, a intertekstualne poveznice nam, u tom slučaju, pomažu u otkrivanju povijesti. One također pomažu sagledati problematiku roda, na primjer u dijelu kada se govori o spiritističkoj seansi za koju se naznačuje da se provodila isključivo kod žena. One u to vrijeme nisu imale mnogo prava te su najveće uloge imali

¹²³ Atwood, 1998: 69

¹²⁴ Atwood, 1998: 465

¹²⁵ Atwood, 1998: 455

¹²⁶ Atwood, 1998: 478

¹²⁷ Atwood, 1998: 561

muškarci. Zbog toga se naznačuje kako im je spiritistička seansa bila dopuštena vrsta zabave, dok su muškarci takve seanse smatrali „nerazboritim brbljarijama“ kako je navedeno u dijelu romana koji smo prethodno naveli. Na taj način se problematizira uloga žene tijekom prve polovice devetnaestoga stoljeća, te nadmoć muškaraca.

6. Metatekstualnost u djelu „Alias Grace“

Metatekstualnost, kao što smo već naznačili u radu, označava problematiziranje teksta i osvješćivanje njegove fikcionalnosti. Kao pojam na metatekstualnost se nadovezuje i historiografska metafikcija koja problematizira pisanje povijesti, njezinu objektivnost i istinitost.

U romanu „Alias Grace“ osim intertekstualnih elemenata, kojima se problematizira odnos rodova i ostalih društvenih i političkih problema, koriste se i tehnike autorefleksije, odnosno metatekstualnosti. Pri kraju romana Grace šije poplun¹²⁸ od različitih biblijskih slika, a one su također sadržane u naslovima poglavlja romana. Zbog toga Graceino šivanje možemo razumijeti, smatra Wilson, kao proces čitanja romana tijekom kojega čitatelj povezuje različita poglavlja i na kraju stvara svoj uzorak, odnosno svoju sliku romana.¹²⁹ Na taj način se problematizira konstrukcija samoga teksta i uloga čitatelja, te roman upućuje na svoje stvaranje. Kao što je Grace birala različite slike kojima je stvorila svoj poplun, nastavlja Wilson, tako i čitatelj tijekom čitanja romana odabire svoje slike i motive koje zatim slaže u jednu sliku romana. Wilson zaključuje da je šivanje u devetnaestome stoljeću u Sjevernoj Americi pomoglo u stvaranju i održavanju ženske kulture zbog čega ga u ovome romanu možemo poistovjetiti i s prepričavanjem ženske priče, što je i bio cilj postmoderne feminističke književnosti.¹³⁰

Kada govorimo o historiografskoj metafikciji koja problematizira istinitost zapisane povijesti, u romanu „Alias Grace“ važan je „Pogovor autorice“.¹³¹ U njemu Atwood opisuje kako je Grace Marks četrdesetih godina devetnaestoga stoljeća osuđena zbog dvostrukog ubojstva, te da je njezin roman temeljen na toj zbilji, ali je priča koju je ona napisala izmišljena.¹³² Atwood je koristila nekoliko

¹²⁸ Atwood, 1998: 561

¹²⁹ Wilson, 2009: 84

¹³⁰ Wilson, 2009: 83

¹³¹ Atwood, 1998: 563

¹³² Atwood, 1998: 563

tekstova koji su joj pomogli stvoriti sliku o cjelokupnome događaju, ali ona sama naznačava da su opisi iz Moodijeve knjige, koju je najviše koristila, prepričani na temelju opisa iz treće ruke zbog čega su mnogi detalji iskrivljeni.¹³³ Moodie je često u svojim opisima hiperbolizirala i dramtizirala kako bi pobudila napetost i divljenje kod čitatelja. Atwood navodi njezina oponašanja Harrisona Ainswortha kod opisa Nancynog tijela izrezanog na četiri dijela¹³⁴, ali i *Olivera Twista* i motiva zakrvavljenih oči koje su, prema Moodijevoj, progonile Grace Marks.¹³⁵ Zbog umetanja tih subjektivnih elemenata funkcija historiografske metafikcije je ukazivanje na problem konstrukcije povijesti te njezine objektivnosti i istinitosti.

Jedni od tekstova čija se istinitost problematizira u romanu „Alias Grace“ su i novinski članci. Atwood je prije određenih poglavlja navodila citate nekih novinskih članaka koji su joj također dali dodatnu sliku o slučaju Grace Marks, ali ona njihovu istinitost potkopava tako što Grace često tijekom svojih monologa komentira kako su novinari od jedne osobe razvili nekoliko različitih: „Razmišljam o svemu što su napisali o meni – da sam nečovječni zloduh, nevina žrtva nekakva nitkova... da sam vrlo lijepa i da imam prekrasnu put, da imam plave oči, da imam zelene oči, da imam crvenkastu, ali i smeđu kosu, da sam visoka, ali i da nisam natprosječne visine, da sam lukava i podmukla, ali i da sam malo pametnija od idiota. A ja se pitam kako mogu biti sve to u isto vrijeme?“¹³⁶

Svaka osoba tijekom opisivanja povijesnih događaja i osoba stvara svoju sliku i koristi svoje stilove pisanja koji onda mogu iskriviti istinitost onoga o čemu se govori. Kako bi se pobudilo zanimanje čitatelja autori često ubacuju događaje i opise koji se nisu ni dogodili, ali uokviruju sliku djela kojega pišu. I sama Atwood je u svojem *Pogovoru* napisala da su pismeni prikazi koje je čitala dok

¹³³ Atwood, 1998: 564

¹³⁴ Atwood, 1998: 564

¹³⁵ Atwood, 1998: 565

¹³⁶ Atwood, 1998: 43,44

je istraživala o slučaju Grace Marks „vrlo proturječni“ zbog čega se mali broj činjenica može smatrati definitivno istinitima.¹³⁷

Jedan od elemenata kojime Atwood potkopava vjerodostojnost onoga o čemu piše je i namjerno ostavljanje „rupa u romanu“, odnosno neriješenih situacija. Dok čitatelj u prošlim književnim epohama uvijek dobiva razriješen događaj o kojemu je čitao, u postmodernizmu namjerno se izostavljaju odgovori na neka pitanja ili se čak daje više njih kako bi sam čitatelj odlučio koji će odabrati. U ovome romanu mi ne dobivamo odgovore na pitanja je li Grace stvarno počinila dvostruko ubojstvo te je li odglumila dvostruku ličnost tijekom hipnoze. Čitatelj na kraju ima mogućnost stvaranja svoje slike Grace Marks što nam automatski označava neistinitost samoga romana. Atwood i sama govori kako je u nekim dijelovima romana uzimala u obzir sve mogućnosti, a ako to nije mogla izvesti je dala sebi slobodu da izmišlja.¹³⁸

¹³⁷ Atwood, 1998: 568

¹³⁸ Atwood, 1998: 568

7. Zaključak

Margaret Atwood u svom romanu „Alias Grace“ izmišljenu priču temelji na stvarnom događaju. Grace Marks osuđena je na doživotnu zatvorsku kaznu jer se smatra da je pomogla slugi McDermottu počinuti ubojstvo gazde Kinneara i domaćice Nancy. Grace tvrdi da se ničega u vezi ubojstva ne sjeća, a radnju u romanu pratimo od 1959. godine kada doktor Simon Jordan dolazi razgovarati s Grace. On nastoji utvrditi njezino psihičko stanje te vidjeti ima li opravdanog razloga njezinoj amneziji.

Cilj ovoga rada bio je utvrditi intertekstualne i metatekstualne elemente romana „Alias Grace“. Obzirom da autorica romana nije živjela za vrijeme događaja o kojemu je pisala, morala je posegnuti za drugim tekstovima koji su joj približili navedeni događaj. Jednu od najčešćih intertekstualnih poveznica ostvarila je s romanom „Život u divljini“ Susanne Moodie. Ona je u tom djelu opisivala useljenički život u Kanadi, a jedan od događaja koji je opisala je bilo ubojstvo Grace Marks. U radu smo primijetili da je Atwood preuzela opise likova i njihova ponašanja iz Susanninog romana, kao i iz novinskih članaka koji su u to vrijeme često izvještavali o ovome slučaju. Također su u romanu prije svakoga poglavlja umetnute pjesme koje nemaju poveznicu sa cijelim slučajem, ali tematski odgovaraju onome o čemu će se kasnije u djelu govoriti.

Osim opisa likova i samoga ubojstva i suđenja, Atwood je u romanu prikazala i razvoj znanosti tijekom devetnaestoga stoljeća u čemu su joj također pomogli mnogi povijesni tekstovi. Prisutan je opis hipnoze, spiritizma te nekih psihičkih bolesti koje su u to vrijeme još uvijek bile pogrešno definirane. Prikazano je društvo koje je još uvijek skeptično oko poimanja dvostruke ličnosti što se u romanu događa nakon hipnoze Grace, koja u tim trenucima govori kao druga osoba, odnosno kao Mary Whitney. I doktor Simon Jordan ne može sa sigurnošću utvrditi takvo psihičko stanje, zbog čega ga počinju mučiti česti neugodni snovi, nakon čega on odlazi i napušta cijeli slučaj.

Problematika snova također je prisutna jer su u viktorijanskom razdoblju liječnici i znanstvenici smatrali da snovi mogu pomoći u shvaćanju čovjekove psihe jer u snovima ulazimo u njegovu podsvijest. U romanu su prikazani snovi doktora Simona koje on zatim zapisuje u svoj dnevnik te spominje školu francuskih psihijata kao polazište teorija o snovima i podsvijesti.

Osim implicitnih intertekstualnih veza, u romanu je umetnuto i mnogo citata, odnosno eksplicitnih intertekstualnih veza. Autorica ih je stavljala prije svakoga poglavlja kako bi tematski najavila ono što će se u sljedećem poglavlju događati, ali i kako bi čitateljima vjerodostojnije prikzala cijeli slučaj. Na primjer, prisutni su dijelovi zapisa sa suđenja, članci novinara koji su uživo prisustvovali događaju, kao i članci tadašnjih doktora koji su objašnjavali svoja razmišljanja vezana uz čovjekova psihička stanja.

Na kraju završnoga rada analizirali smo i metatekstualnost romana „Alias Grace“. Primijetili smo da je prisutno problematiziranje pisanja povijesti i njezine istinitosti, što se kao pojam historiografske metafikcije javlja u književnosti postmodernizma. U „Pogovoru autorice“ Atwood naglašava kako je cijela priča izmišljena, iako se temelji na zbilji. Ona navodi kako je njezin roman rezultat mnogih povijesnih tekstova koji su vrlo proturječni zbog čega ništa što je napisano ne možemo smatrati definitivno istinitim, a neke detalje koje nije mogla naći u povijesnim tekstovima je izmišljala. Također je u romanu prisutno problematiziranje istinitosti novinskih članaka, pa tako u jednome piše da je Grace bila dobra djevojka zelenih očiju i smeđe kose, a u drugome da je ona hladni ubojica smeđih očiju i crvenkaste kose.

Ovime smo radom utvrdili neke od intertekstualnih i metatekstualnih elemenata romana „Alias Grace“ čime smo se barem donekle približili boljem razumijevanju problematike teksta koja se nalazi u pozadini postmoderne književnosti.

Sažetak i ključne riječi

Intertekstualnost i metatekstualnost u djelu „Alias Grace“ Margaret Atwood

Rad problematizira intertekstualne i metatekstualne elemente romana „Alias Grace“ autorice Margaret Atwood. Kako bi prikazala istinit događaj ona se morala služiti raznim tekstovima, među kojima je polazište roman „Život u divljini“ Susanne Moodie. Na temelju njih Atwood propituje vjerodostojnost zapisane povijesti i osvješčuje fikcionalnost zapisanog teksta. Analizom intertekstualnosti u romanu „Alias Grace“ prikazuje se i razvoj znanosti i društva tijekom viktorijanskog razdoblja, čime otvara problematiku klase i roda.

Ključne riječi: Margaret Atwood, intertekstualnost, metatekstualnost, „Alias Grace“, postmodernizam

Intertextuality and metatextuality in the novel „Alias Grace“ by Margaret Atwood

Key words: Margaret Atwood, intertextuality, metatextuality, „Alias Grace“, postmodernism

Literatura

1. Barthes R. (1999). Od djela do teksta, u M. Beker (ur.): *Suvremene književne teorije*. SNL, Zagreb, str. 191-207.
2. Barthes R. (1992). Uvod u strukturalnu analizu pripovjednih tekstova, u V. Biti (ur.): *Suvremena teorija pripovijedanja*. Globus, Zagreb, str. 47-95.
3. Beker M. (1988). Tekst/intertekst, u Z. Maković, M. Medarić, D. Oraić, P. Pavličić (ur.): *Intertekstualnost & intermedijalnost*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 9-20.
4. Biti V. (2000). *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Matica hrvatska, Zagreb
5. Epigraf. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 10. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18111>
6. Grace Marks. Murderpedia. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://murderpedia.org/female.M/m/marks-grace.htm>
7. Grgić K. (2011). Intertekstualnost kao oblik književnog pamćenja : poezija Ivana Slamniga, u *Dani hvarskog kazališta : Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol.37 No.1. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, str. 240-270.
8. Historical Enigma: The Real Grace Marks and Alias Grace. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <https://the-history-girls.blogspot.com/2017/12/an-historical-enigma-real-grace-marks.html>
9. Hutcheon L. (1989). Historiographic Metafiction : Parody and the Intertextuality of History, u O'Donnell P., Con Davis R. (ur.): *Intertextuality and Contemporary American Fiction*. Johns Hopkins University Press, Baltimore, str. 3-32.

10. Hutcheon L. (1980). *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox*. Wilfrid Laurier University Press, Waterloo, Ontario.
11. Intertekstualnost. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 8. kolovoza 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27671>
12. James Braid. New World Encyclopedia. Pristupljeno 12. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: [http://www.newworldencyclopedia.org/entry/James_Braid_\(physician\)](http://www.newworldencyclopedia.org/entry/James_Braid_(physician))
13. Lotman J. M. (2001). *Struktura umjetničkog teksta*. Alfa, Zagreb.
14. Margaret Atwood. The Canadian Encyclopedia. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/margaret-atwood>
15. Margaret Atwood. Encyclopedia Britannica. Pristupljeno 15. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <https://www.britannica.com/biography/Margaret-Atwood>
16. Mesmerizam. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 12. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=40290>
17. Metatekst. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 16. kolovoza 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40394>
18. Oraić D. (1988). Citatnost – eksplicitna intertekstualnost, u Z. Maković, M. Medarić, D. Oraić, P. Pavličić (ur.): *Intertekstualnost & intermedijalnost*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 121-156.

19. Oraić Tolić D. (1990). *Teorija citatnosti*. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
20. Oraić Tolić D. (1993). Autoreferencijalnost kao metatekst i kao ontotekst, u D. Oraić Tolić, V. Žmegač (ur.): *Intertekstualnost & autoreferencijalnost*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 135-147.
21. Palumbo Alice M. (2009). On the Border: Margaret Atwood's Novels, u H. Bloom (ur.): *Bloom's Modern Critical Views : Margaret Atwood – New Edition*. Bloom's Literary Criticism, New York, str. 21-34.
22. Pavličić P. (1988). Intertekstualnost i intermedijalnost, u Z. Maković, M. Medarić, D. Oraić, P. Pavličić (ur.): *Intertekstualnost & intermedijalnost*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 157-188.
23. Slettedahl Macpherson H. (2010). *The Cambridge Introduction to Margaret Atwood*. Cambridge University Press, New York.
24. Spiritizam. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 13. rujna 2018. godine na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57443>
25. Tekst. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 6. kolovoza 2018. na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60685>
26. Žmegač V. (1993). Tipovi intertekstualnosti i njihova funkcija, u D. Oraić Tolić, V. Žmegač (ur.): *Intertekstualnost & autoreferencijalnost*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 25-45.

27. Wilson S. R. (2009). Metafictional Construction in „Alias Grace“, u H. Bloom (ur.): *Bloom's Modern Critical Views : Margaret Atwood – New Edition*. Bloom's Literary Criticism, New York, str. 79-92.

Izvori

1. Atwood M. (1998). *Alias Grace*. Fidas, Zagreb.